

EEN TUMULTUEUZE VEILING EN SLEUTELSTUKKEN UIT HET ŒUVRE VAN C.A. LION CACHET

Friggo Visser

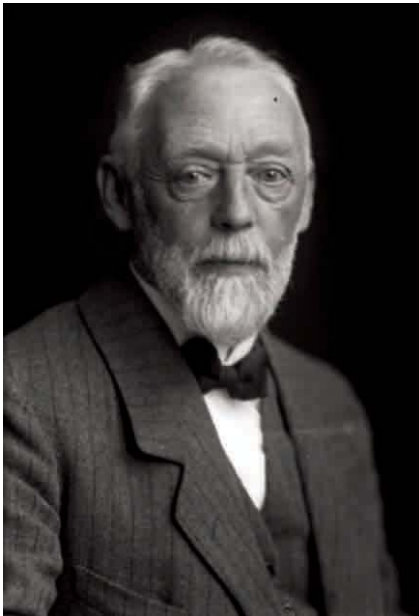
¹ Zie Mechteld de Bois (red.), C.A. Lion Cachet 1864-1945, Assen 1994; Johan Kamermans en Ger de Ree, Tegels en tegeltableaus van de Amsterdamse plateelbakkerij "De Distel", 1895-1925, Otterlo 2000.

² Ron Tasman (en redactie Friggo Visser), Gouda Pottery Book, Plateel makers in Holland, Rotterdam 2007.

Op 7 december 2015 kocht de Stichting Vrienden Nederlands Tegelmuseum op een veiling in Leiden tien kavels aan van het vroegere Kunstatelier Goedewaagen-Distel. Bij veilinghuis Onder de Boompjes kwam toen de historische bedrijfscollectie van de aardewerkfabriek Royal Goedewaagen, meer dan 220 objecten, onder de hamer. Deze collectie bestond uit sieraardewerk, tegels en tegeltableaus, mozaïeken, beeldjes, historische kleipijpen, diploma's en ontwerpaquarellen. In november 1989 was de collectie in langdurig bruikleen beschikbaar gesteld aan het Keramisch Museum Goedewaagen in Nieuw-Buinen, dat toen zijn deuren opende.

EEN MUSEUMCOLLECTIE ONDER DE HAMER

Afb. 1 Portret van C.A. Lion Cachet (foto J. Merkelbach).

Vanuit de museumstichting is vanaf dat jaar research gedaan naar wat zonder enige overdrijving het cultureel erfgoed van de Amsterdamse Plateel- en Tegelbakkerij 'De Distel' en het in 1923 opgerichte Kunstatelier Goedewaagen-Distel genoemd kan worden.

Een breed samengestelde werkgroep van verzamelaars, keramisten, chemici en kunsthistorici betrok sindsdien bij dat onderzoek foto's uit de collectie van Goedewaagens schilderszaal, journaals van het vroegere klei- en glazuurlaboratorium van de fabriek en het omvangrijke, in het Streek Archief Hollands Midden in Gouda bewaarde historische directie-archief van Goedewaagen. Regelmatig waren in Nieuw-Buinen,

maar ook in musea elders, exposities van delen van de collectie te zien. Zo belichtten het Drents Museum en Museum Boymans van Beuningen in 1994 met bruiklenen uit Nieuw-Buinen de bijzondere, keramische experimenten van Carel Adolph Lion Cachet (1864-1945, afb. 1). Ook gaf het Keramisch Museum Goedewaagen aan de tentoonstelling over 'De Distel' in het Nederlands Tegelmuseum van 2001 een groot bruikleen.¹ Zeer uitvoerig kwam in het Engelstalige *Gouda Pottery Book* de geschiedenis van het Kunstatelier Goedewaagen-Distel aan bod.² In 2010 ontvlamde een eigendomsconflict over onder meer de collectie van het Kunstatelier. Een voormalige eigenaar van de fabriek had de in 1974 vanuit Gouda naar Drenthe meeverhuisde collectie als zijn eigendom geregistreerd. Gesterkt door een vonnis van de rechtbank Assen had hij de verzameling in juli 2012 uit het museum weggehaald en elders opgeslagen.

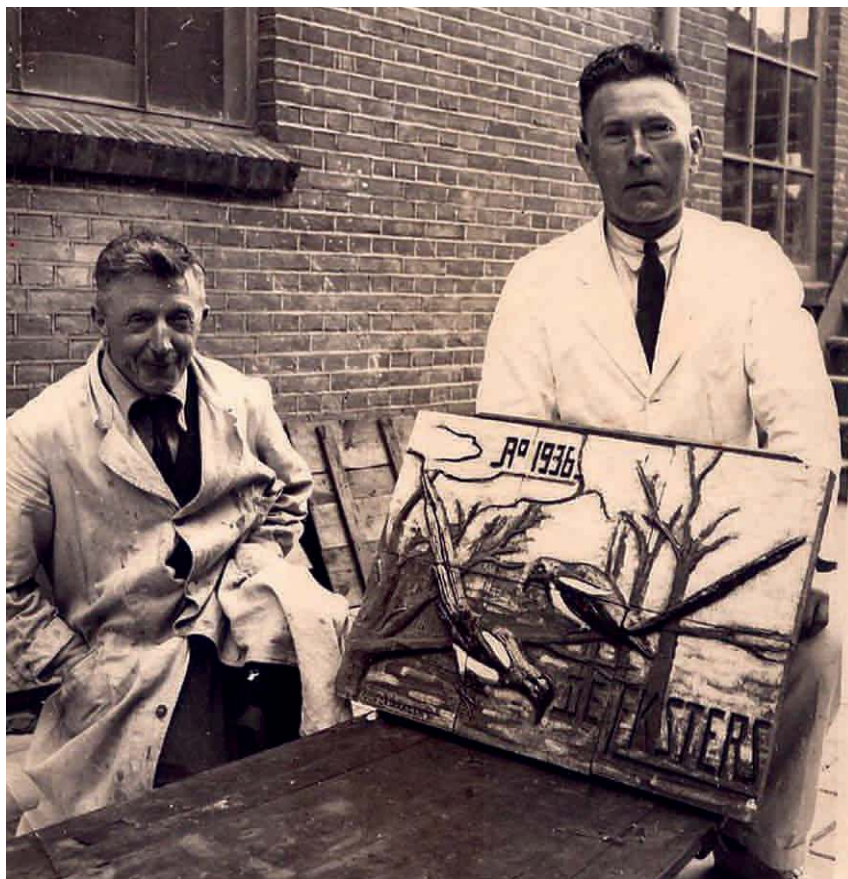
In september 2014 werd in hoger beroep die actie als onrechtmatig beoordeeld. Jammer genoeg betekende dit alleen niet dat de collectie weer geretourneerd moest worden. Op grond van ook andere, financiële claims van de fabriek op de vroegere eigenaar werd in het overleg tussen beide partijen besloten tot een publieke verkoop van de objecten. Een uiterst frustrerende situatie voor de museumstichting, die juridisch en financieel geheel onafhankelijk van de fabriek fungeert. De ongesubsidieerde stichting beschikt niet over de financiële middelen om zelf ook maar enige aankoop te kunnen doen.

Gelukkig kwamen, toen eenmaal besloten was tot de veiling in Leiden, verzamelvrienden van het Keramisch Museum Goedewaagen in het geweer. Zij roerden achter de schermen de trom. Een lijst van kernstukken werd opgesteld en over en weer werden afspraken gemaakt om niet tegen elkaar op te gaan bieden. De voor de museumstaf in Nieuw-Buinen verrassende uitkomst was dat maar liefst 110 kavels door de museumvrienden voor verder onderzoek en exposities ter beschikking werden gesteld.

Bij het vooroverleg over de veiling waren ook de Vrienden van het Nederlands Tegelmuseum nauw betrokken, hetgeen leidde tot de aankoop van tien kwalitatief hoogwaardige stukken. Andere, grotere musea bleken niet mee te hebben geboden, naar verluidt omdat de juistheid van de publieke verkoop betwijfeld werd. Datzelfde gold overigens ook voor een aantal gerenommeerde keramiekhandelaren. Reden waarom de prijzen relatief laag bleven.

Zowel in Otterlo als in Nieuw-Buinen konden daarom met gepaste trots nieuwe aanwinsten - en dat veel meer dan verwacht - uit het Kunstatelier publiekelijk gepresenteerd worden. Het Keramisch Museum Goedewaagen wijdt aan het Kunstatelier Goedewaagen-Distel tot 23 december 2016 een uitgebreide expositie. In deze presentatie krijgt met name de tegelkunst naar ontwerpen van Lion Cachet en Willem Hendrik van Norden (1883-1978, afb. 2) ruime aandacht.

Afb. 2 Portret W. van Norden en J. van Breukelen, 1936 (archief KMG).

LION CACHET EN DE NIEUWE KUNST

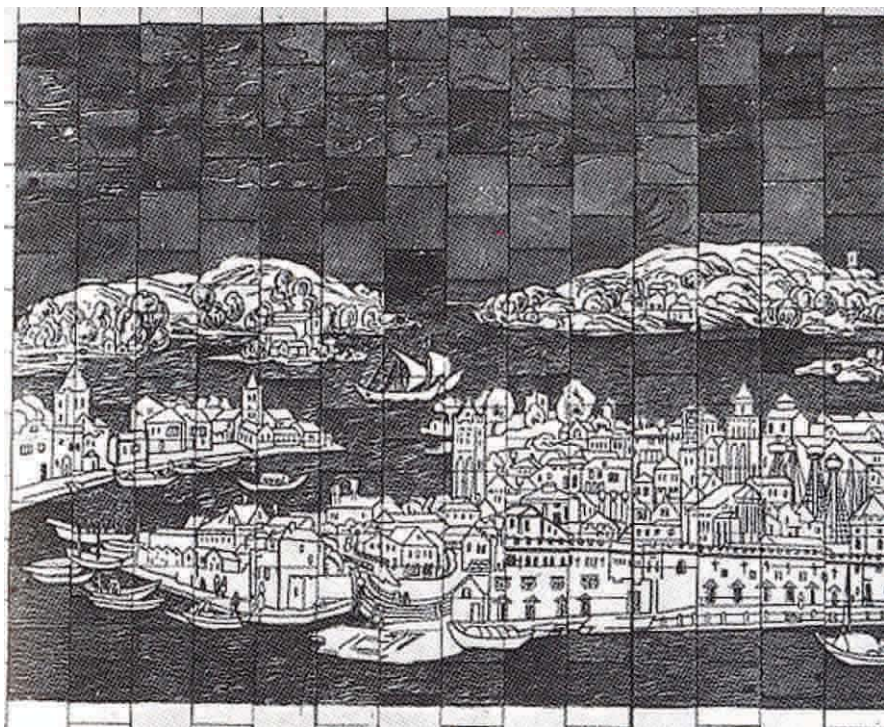
De twee belangrijkste stukken die de Vrienden van het Nederlands Tegelmuseum verwierven zijn proeftableaus die naar ontwerp van de ongebreideld in keramiek experimenterende ‘kunstnijveraar’ Lion Cachet werden uitgevoerd. De eerste aankoop betreft een in de kerfsnee-techniek uitgevoerd proefstuk voor het uiteindelijk in 1926 in de rooksalon van het ms P.C. Hooft in 1924 (Stichting Vrienden Nederlands Tegelmuseum).

Afb. 3 Proeftableau met gezicht op Venetië rond 1600, voor het ms P.C. Hooft in 1924 (Stichting Vrienden Nederlands Tegelmuseum).

De tweede aankoop is in de nieuwe Akanthus-techniek uitgevoerd met bontgekleurde kraanvogels, een circa 1927-1928 te dateren parafrase van een Japans lakscherm. Vermoedelijk bedoeld voor een van de Tji-schepen van de Java-China-Japan-Lijn (afb. 6).

Beide tableaus zijn sleutelstukken voor een beter begrip van de werkwijze van Lion Cachet, die vanaf 1906 als interieurarchitect betrokken was bij het ontwerpen van de eersteklas-passagiersruimten van de op ‘ons Indië’ varende zeeschepen van de Stoomvaart Maatschappij ‘Nederland’ (SMN). Vervolgens zou hij ook voor de eerste-

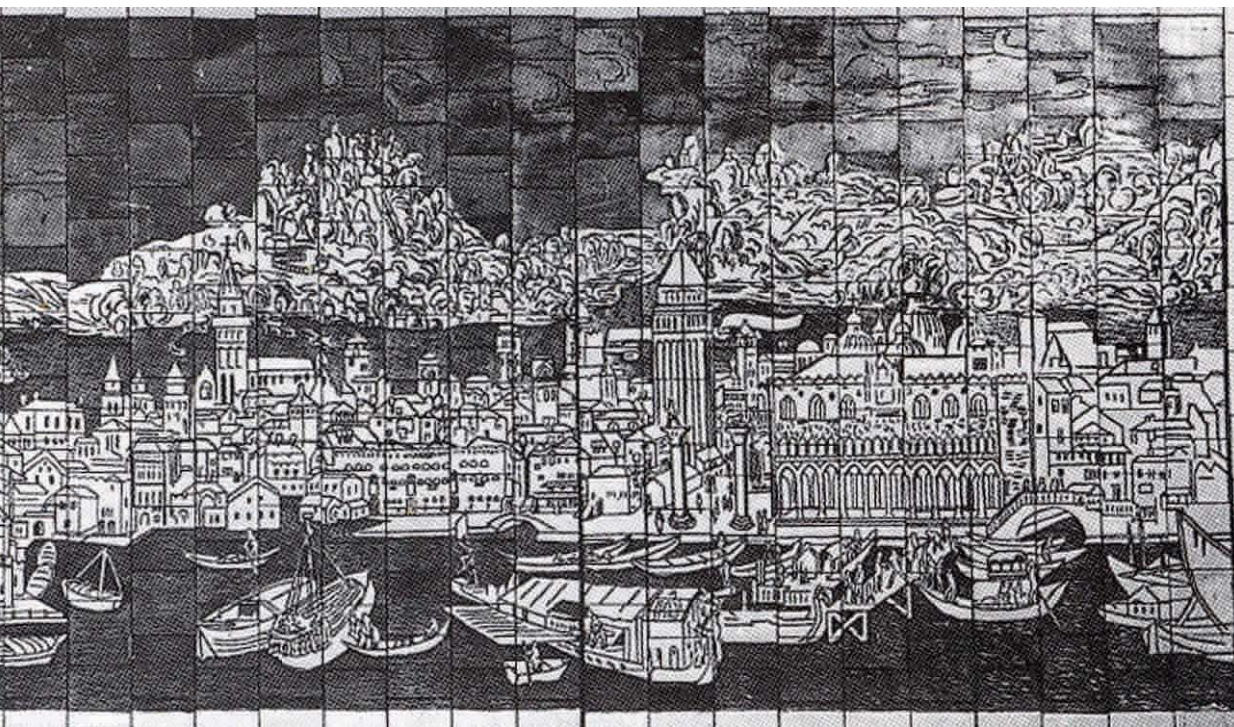

klas-accommodatie van de grootste schepen van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM), die de lijndienst tussen de Oost-Indische eilanden onderhield, ontwerpen maken. En in de jaren twintig kwamen daar de luxueuze vertrekken van de schepen van de Java-China-Japan-Lijn bij, die de Chinese en Japanse Zee bevoeren.

Geboren en getogen in de Amsterdamse Jordaan, waar zijn vader schoolhoofd was, volgde Lion Cachet met veel pijn en moeite de opleiding tot onderwijzer. Werken op een lagere school was niet zijn ding, wel werd hij later in het voortgezet onderwijs tekenleraar. Op basis van zijn

tekenstudie stortte hij zich daarnaast op het ontwerpen in de meest uiteenlopende technieken. Het was de tijd van de *Arts and Crafts*. Net zoals in Engeland keerden jonge, Nederlandse kunstenaars zich tegen de volstrekt anonieme massaproductie uit het tijdperk van de stoomindustrie. Ze wilden terug naar het hoogwaardige kunstambacht van de gilden. Inspiratie vond hij zeker ook in de kunstnijverheid van niet-westerse culturen, voor Lion Cachets oeuvre een onuitputtelijke bron.

Opmerkelijk aan zijn artistieke ontwikkeling is dat hij zich even gemakkelijk in de traditie van

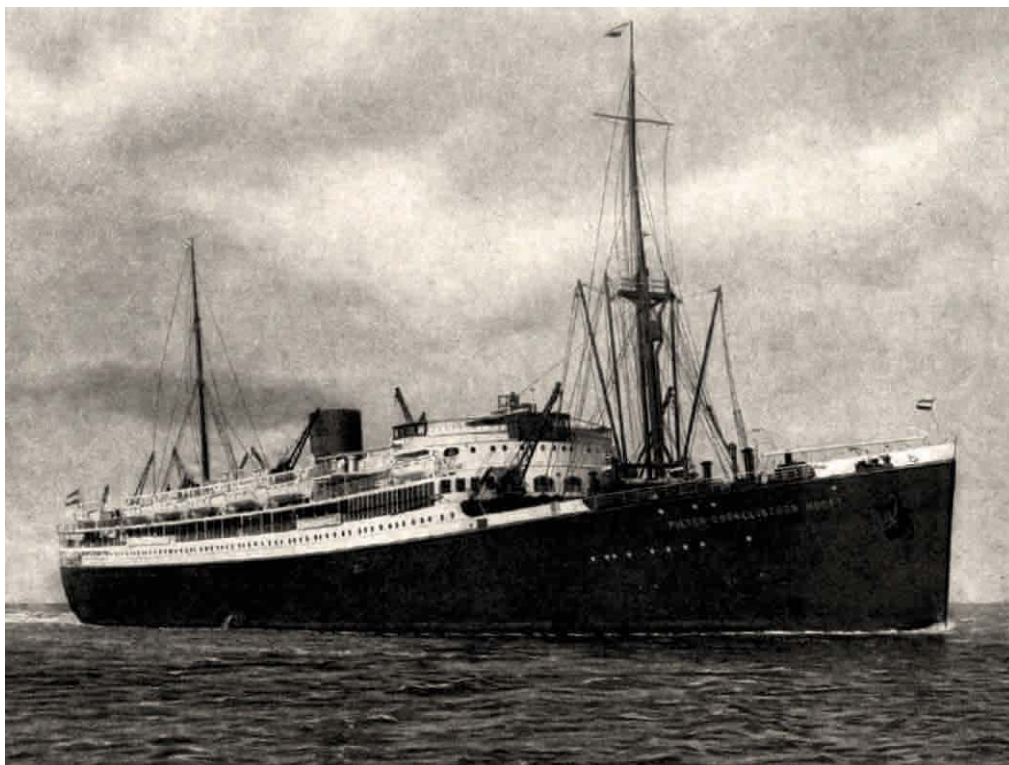

Afb 4 Gezicht op Venetië
rond 1600.

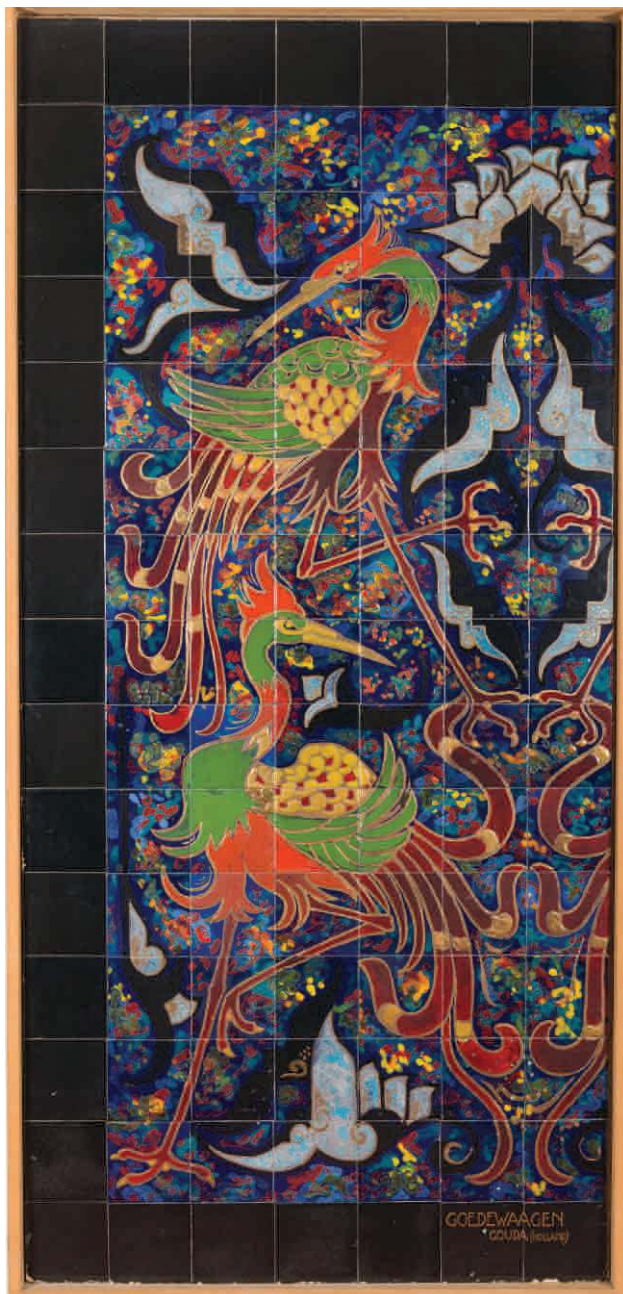
de volkskunst kon verdiepen als in die van de meest kostbare technieken. Zo maakte hij als een van de voorlopers van de Nieuwe Kunst grafische prenten met een heel spontane opzet. Gretig experimenteerde hij ook met de wastech-
nieken van de Indische batikunst. Anderzijds realiseerde hij in de jaren negentig van de negentiende eeuw voor de Amsterdamse upper class de meest kostbare boekbanden en meubels. De Kunsthandel Van Wisselingh was jarenlang zijn opdrachtgever. Het Amsterdamse Rijksmuseum

heeft een unieke collectie van die meubels die, hoewel nauwelijks geëxposeerd, nu alle online te raadplegen zijn.

Via Van Wisselingh verwierf hij meer en meer interieuropdrachten. En het was zijn schoonmoeder die hem na een geslaagde opdracht in haar woonhuis introduceerde in de wereld van de Amsterdamse reders. Zo kreeg hij in 1908 werk in het woonhuis van het Nederlands-Noorse echtpaar Dentz van Schaick-Marloff aan het Amsterdamse Frederiksplein. Het dubbele

Afb 5 Ms P.C. Hooft in 1933 (uit: Nederlandsch-Indie oud & nieuw 18-1 (1-1-1933) 1.

woonhuis gold lang als dé toonkamer van de Nieuwe Kunst, maar het overleefde de jaren zestig niet. Het Centraal Museum in Utrecht doet de bijzondere allround kwaliteiten van Lion Cachet nog recht met de gedeeltelijk gereconstrueerde salon voor mevrouw Dentz van Schaick van 1911-1913.

DE TEGELKUNST VAN LION CACHET

Vanuit het perspectief van de tegelkunst is de salon van mevrouw Dentz van Schaick van groot belang. De schouw wordt namelijk gesierd met in goudglazuur uitgevoerde hoogrelieftegels van de Porcelayne Fles op de dragers van de schoorsteenmantel. Op de enigszins rondlopende boezem is een in de sgraffitotechniek uitgevoerde *drakar* van de Vikingen verbeeld. Dit tableau liet Lion Cachet in 1911 maken bij 'De Distel'.

Aan de geslaagde uitvoering van het Vikingschip - nadien een vast thema van de uitvoerende kunstenaar Van Norden - ging een klein, abstract proeftableau vooraf. Dat was op een aantal exposities van 'De Distel' te zien en is ook gebruikt in de modelcatalogus uit 1913, waarvan zich een exemplaar in de collectie van het Nederlands Tegelmuseum bevindt. Het tableau zelf werd na de overname door

Afb. 6 Proeftableau met japonaiserie in akanthus-techniek, 1928-1929 (Stichting Vrienden Nederlands Tegelmuseum).

Afb. 7 Rooksalon van het ms P.C. Hooft, waarin onder meer het sgraffito-tableau met gezicht op Venetië is toegepast, 1929.

Goedewaagen in de directiekamer van de Goudse fabriek ingemetseld. Het hangt nu weer in het Keramisch Museum Goedewaagen.

Hoe verleidelijk het ook is voor keramiek liefhebbers om de keramische inventies van Lion Cachet breed uit te meten, de nuchtere werkelijkheid gebiedt te zeggen dat voor de interieurarchitect en 'vlakversierder' Lion Cachet de keramiek in feite bijzaak geweest moet zijn. Ondanks grote reeksen decorontwerpen voor sieraardewerk van 'De Distel' en Goedewaagen en meer dan hon-

derd monumentale tegeltableaus, waren andere kunst disciplines voor hem veel belangrijker.

Op de begrotingen voor de eersteklas-accommodaties, die per 'scheepspaleis' tot meer dan f 300.000 konden oplopen, kende de vaak zo boeiende keramiek maar een bescheiden plaats. Grote wandtapijten uitgevoerd in de *haute-lisse* weeftechniek, geknopte vloerkleden, glasmozaïeken, koepels met beschilderingen, stijlvolle meubels, door Lambertus Zijl uitgevoerd beeldhouwwerk - hij ontwierp het allemaal (afb. 7).

In het in 1917 opgeleverde Amsterdamse Scheepvaarthuis, waar de grote Amsterdamse rederijen zetelden, had Lion Cachet zijn eigen werkkamer. Elke donderdag was hij in Amsterdam present. Van Norden, zijn vaste uitvoerder bij Goedewaagen, treinde overigens meermalen naar Lion Cachet in Vreeland aan de Vecht om daar de minutieus uitgeschilderde ontwerpen op te halen.

HET PANORAMA VAN VENETIË

Het kerfsnee-tableau van Venetië herinnert aan wat de latere historicus en drost van het Muiderslot P.C. Hooft in 1600, 19 jaar oud, moet hebben gezien op zijn *grand tour* door Italië. Het ontstond op het hoogtepunt van de carrière van Lion Cachet. Hij was in 1924-1925

een van de meest gewaardeerde kunstenaars van Nederland en zijn werk werd uitgekozen voor presentatie op de Wereldtentoonstelling van Parijs van 1925 - de broedkamer van de art deco. Na de fiatting van het proeftableau sneed Van Norden niet alleen het zeven meter brede panorama. Links van het gezicht op Venetië kwam een even breed, maar veel simpeler gesneden tableau te hangen met renaissancepaleizen in Rome, ontworpen door Van Norden zelf (afb 8). Het in de media om zijn inrichting bejubelde passagiersschip P.C. Hooft was geen lang leven beschoren. In november 1932 brandde de P.C. Hooft helemaal uit, liggend aan de Javakade in Amsterdam, door fouten van onderhoudsschilders (afb. 9). In de in het Keramisch Museum Goedewaagen ondergebrachte bruikleencollectie

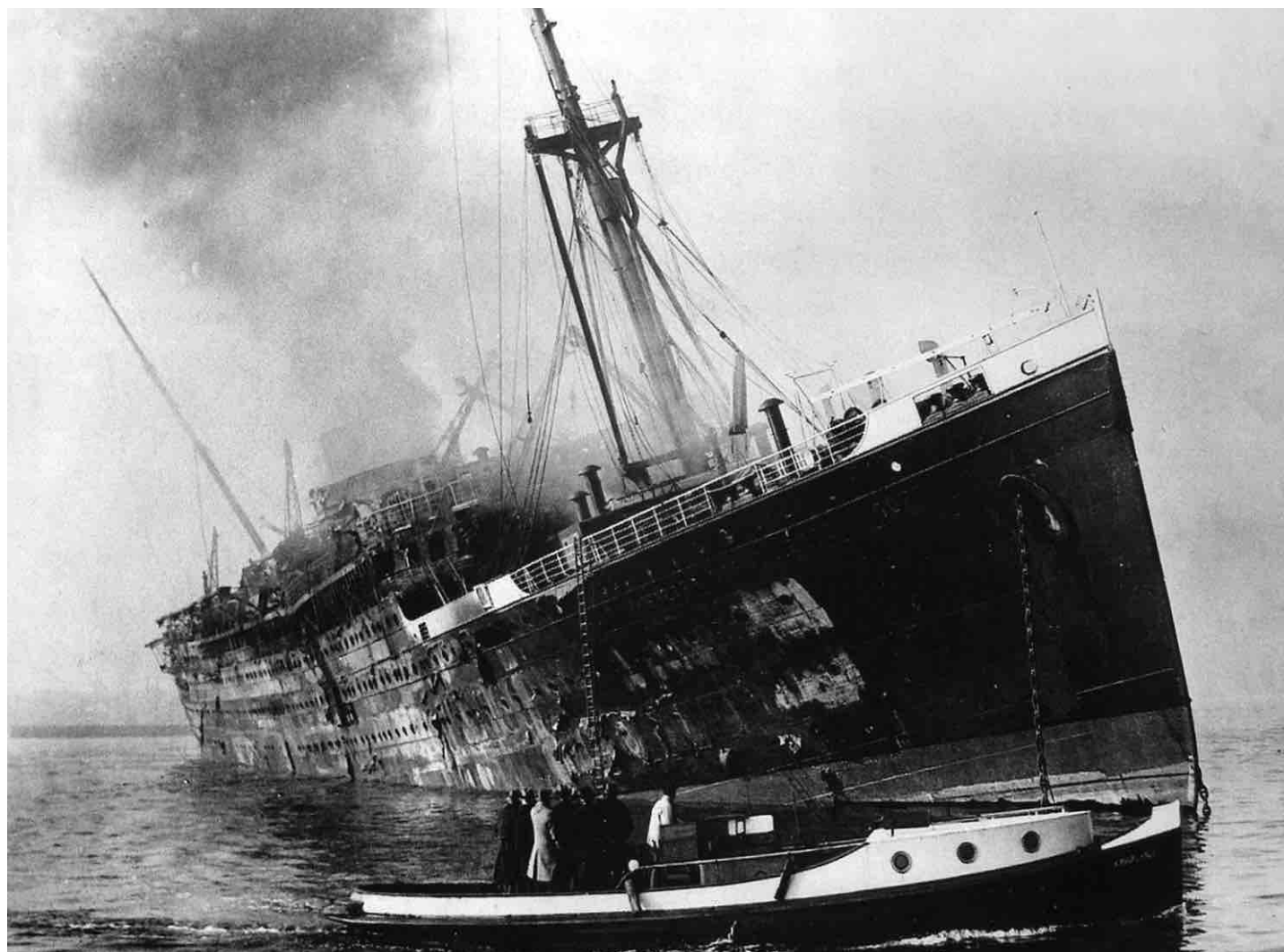
Afb. 8 Palazzo Barberini in Rome, in sgraffitotechniek voor het ms P.C. Hooft, ontwerp en uitvoering door Willem van Norden.

*Afb. 9 De brand van
het ms P.C. Hooft in de
Amsterdamse haven op
13-14 november 1932.*

van Bert-Jan Baas bevindt zich één tegeltje met de nodige brandsporen dat de sloop overleefde (afb. 10).

HET KRAANVOGEL-TABLEAU

Over het ontstaan van het Akanthus-tableau met de kraanvogels bestaat geen nadere documentatie. Vast staat wel dat vanaf 1927 op instigatie

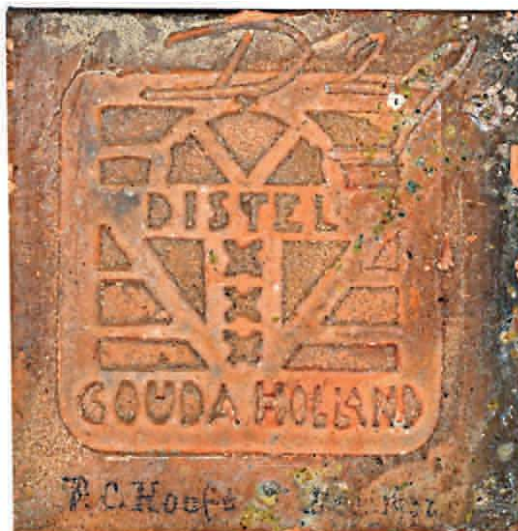

van Lion Cachet een nieuw decortype bij Goedewaagen ontwikkeld werd. Kenmerkend zijn grootbladige bladpartijen die omhoog grijpen. Tussen die bladornamenten in projecteerde Lion Cachet dieren en planten die een nauwe relatie hebben met de regio's waarop de betrokken schepen zouden varen.

Het kraanvogel-tableau is artistiek gezien één van Lion Cachets beste japonaiserieën (afb. 6). De impressie van de lakkunst met inleg werd verwezenlijkt met behulp van de glazuurtechnisch goed onderlegde Dirk Abraham Goedewaagen, de jongste zoon van Aart Goedewaagen I. In meerdere stookbeurten werden goud- en emailglazuren opgebracht. Tot 1931 werkte Lion Cachet aan ontwerpen voor de Tji-schepen. We kennen nog een aantal japonaiserieën als tegeltableau.

Door de wereldcrisis lag de scheepsbouw vervolgens bijna vijf jaar stil. Toen Colijn in 1936 eindelijk zwichtte voor het pleidooi om de gouden standaard van de gulden los te laten, herstelde de Nederlandse economie zich geleidelijk. En er werd meteen een nieuwe reeks luxe schepen in opdracht gegeven. Ditmaal werd een nieuwe, keramische vlakkunst toegepast: bij Goedewaagen werden veelkleurige mozaïeken gemaakt op basis van voorgefabriceerde, geglazuurde plaatjes van pijpvaardeklei.

De zeventiger die Lion Cachet inmiddels was, werkte aan het eind van de jaren dertig als adviseur van de Amsterdamse rederijen. Nog één keer werd hij betrokken bij de inrichting van een groot passagiersschip voor de SMN, namelijk het nieuwe vlaggenschip ms Oranje. Als adviseur van Ir. Van Tienhoven liet hij bij

Afb.10a en b Een van de tegels uit het sgraffito-tableau met gezicht op Venetië dat de brand en sloop overleefd heeft, voor- en achterkant (coll. Bert-Jan Baas).

Goedewaagen onder andere grote mozaïeken maken. Van tegeltableaus was geen sprake meer. Bij de viering van zijn tachtigste verjaardag in 1944 werd ongetwijfeld tot verdriet van de ontwerper gememoreerd dat ten gevolge van oorlogshandelingen veel van de door hem ingerichte schepen getorpedeerd waren. Kort na de bevrijding stierf Lion Cachet.

OVER DE AUTEUR

Friggo Visser (Landsmeer, 1947) studeerde geschiedenis en kunstgeschiedenis en was in diverse vakken docent op middelbare scholen in Den Haag en Groningen. Vanaf 1971 tot 2002 werkte hij als kunstcriticus voor drie dagbladen. In 1989 was hij mede-oprichter van de Stichting Keramisch Museum Goedewaagen in Nieuw Buinen.

A TURBULENT AUCTION AND KEY WORKS BY C.A. LION CACHET

On 7 December 2015 the forced auction took place of the collection of the former Art Studio Goedewaagen-Distel, which was on extended loan to the Goedewaagen Ceramics Museum in Nieuw-Buinen. Coordinated action by many Friends of this Museum resulted in saving a good deal of the collection for Nieuw-Buinen. The Foundation of Friends of the Dutch Tile Museum linked up with them and by mutual agreement acquired ten lots which are now on long-term loan to their Museum. The multi-talented artist Lion Cachet (1864-1945), who carried out exuberant experiments with ceramics, designed two important tile pictures from the collection. The first one, done in score-cut technique, is

a test piece for a large tile picture of a view of Venice, which in 1926 was installed on the MS P.C. Hooft, plying between Holland and the Dutch East Indies. The second picture, carried out in the new 'Akanthus' technique, depicts colourful cranes, and was presumably intended for a ship of the Java-China-Japan Line. Lion Cachet was strongly influenced by the Arts and Crafts Movement. He made graphic art, experimented with batik, designed book bindings, furniture and tapestries. Although he designed a large series of decors for ornamental earthenware by Distel and Goedewaagen and over a hundred tile pictures, he deemed the other art forms more important.